

вні факти відображають соціально-психологічний стан соціуму певного періоду, що й обумовлює їх історико-культурну цінність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Саппа Н. Н. Кризисное сознание в дистрессовом этносе: отображение в языке и культуре. Проблемы экстремальной та кризової психології. Харків, 2013. В.14. Ч.ІІІ. С. 218–224.
2. [Багрянний І.](#) Сад Гетсиманський. Х.: [Фоліо](#), 2011. 342 с.
3. Саппа М. М. Историчні фраземи як елементи структури ментальності. Мова і культура. К.: Вид. Дім Д. Бураго, 2010. Т. ІХ (145). В.13. С. 35–40.
4. Саппа Н. Н. **Междисциплинарный подход в анализе исторических фразеологизмов.** Проблемы гуманитарного образования: филология, журналистика, история: мат. Межд. научно-практической конф. (Пенза, 11-12 декабря 2014 г.). П.: ПГУ, 2014. С. 284–289.
5. Шилз Э. Общество и общества: макросоциологический подход. Американская социология: перспективы, проблемы, методы. М.: Прогресс, 1972. С. 341–359.
6. *Саппа Н. Н. Фраземы как маркёры социальных изменений. Мова і культура. К.: Вид. Дім Д. Бураго, 2011. Т. ІІІ(149). В.14. С. 12–17.*
7. Саппа НН. Эвфемизмы как психологическое оправдание в языке профессиональных убийц. Вестник Челябинского университета. 2013. №37 (328). Филология, искусствоведение. Вып.86. С. 102–104.

УДК 159.95

*Світлична О.І., студентка соціально-психологічного факультету НУЦЗУ;
Селюкова Т.В., ст.викладач кафедри психології діяльності в особливих умовах НУЦЗУ*

ОСОБЛИВОСТІ РЕФЛЕКСІЇ У КУРСАНТІВ НУЦЗУ З РІЗНИМ ІНДИВІДУАЛЬНО-ТИПОЛОГІЧНИМ ТИПОМ ОСОБИСТОСТІ

Службова діяльність офіцерів Державної служби з надзвичайних ситуацій України є складним соціально значущим видом діяльності, що відбувається в особливих умовах. Професійна рефлексія є основою успішності службової діяльності офіцера ДСНС. Екстремальними умовами в діяльності є – наявність загрози життю і здоров'ю людини, складність і небезпека діяльності, що травмують психіку людини. Найбільш яскравими представниками екстремальних умов діяльності є співробітники ДСНСУ.

Рефлексивність дає змогу офіцеру-рятувальнику не лише зосереджувати увагу на самому собі, власних переживаннях, але й враховувати ставлення інших людей до нього з метою корегування своєї поведінки та розуміння поведінки інших. Як свідчить практика, значна частина офіцерів-рятувальників не здатна належним чином рефлексувати, недостатній рівень розвитку їхньої професійної рефлексії породжує труднощі у спілкуванні з підлеглими, конфліктні ситуації та ін. [2; 3].

Проблема рефлексивності вивчається в психології давно. Більшість дослідників по даній проблемі свідчать, що рефлексивність – це здатність людини виходити за межі власного «Я», осмислювати, вивчати, аналізувати щонебудь за допомогою порівняння образу свого «Я» з якимись подіями, особистостями. Рефлексивність, як протилежність імпульсивності, характеризує людей, які, перш ніж діяти, внутрішньо переглядають всі гіпотези, відкидаючи ті з них, які здаються їм малоправдоподібним, приймають рішення обдуманно, виважено, враховуючи різні варіанти вирішення «завдання» [4; 5; 6].

Незважаючи на наявні роботи в області дослідження рефлексії як загальнопсихологічної категорії, недостатньо визначеним залишається поняття рефлексивної позиції, її зміст, структура і особливості у осіб з різними типологічними особливостями особистості, а саме у екстравертів та інтровертів. Не менш актуальною є проблема розробки психологічних технологій, спрямованих на розвиток рефлексивної здатності і формування конструктивної рефлексивної позиції особистості, зокрема, рефлексивності у професійному розвитку майбутніх рятувальників. Актуальність даної проблеми зумовила вибір теми нашого дослідження.

Дослідження проводилось на базі Національного університету цивільного захисту України. В дослідженні брали участь курсанти та студенти факультетів пожежної безпеки, цивільного захисту та соціально-психологічного ф-ту. Загальна кількість вибірки склала 80 респондентів.

Для дослідження типів особистості нами була використана методика вивчення типологічних особливостей особистості К. Юнга, за допомогою якої ми сформували дві дослідницькі групи: група №1 – респонденти з інтравертним типом особистісного реагування та група №2 – респонденти з екстравертним типом особистості. Респондентів з амбівертним типом в подальше дослідження ми не включали.

Для дослідження рівнів рефлексії в досліджуваних групах з урахуванням їх індивідуально-типологічних особливостей нами був використаний опитувальник А.В. Карпова «Тест на рефлексію», завдяки якому були отримані достовірно значущі розбіжності між групами, а саме: здатність до рефлексії в групі №1 (інтроверти) вища, аніж у респондентів групи №2 (екстраверти). Це говорить про те, що інтроверти здатні до більш глибокого аналізу подій та ситуацій, свого місця в цьому світі, завжди доводять почате до кінця, також вони не покинуть людину в біді та допоможуть в скрутну хвилину. Інтроверт – людина, психічна енергія якої спрямована всередину, на самого себе; її думки, інтереси і навіть дії звернені на особисте я. У зв'язку з цим в інтроверта більш проявляється схильність до рефлексії, постійного аналізу своїх психічних станів, ніж у екстравертів.

Екстраверти дуже товариські, також готові до самопожертви заради інших, у них дуже багато друзів, але дуже часто у них немає близької людини. Як правило, це імпульсивні особи, які перебувають в постійному русі, жартівливі, часто поверхові. Це індивідуально-психологічний тип людини, для якого характерні активність у спілкуванні; склад особистості, що характеризується переважною спрямованістю активності, установок, прагнень на зовнішній світ і оточуючих людей, менш здатні до рефлексії.

Опитувальник А.В. Карпова «Тест на рефлексію» окрім рівнів, визначає також психологічні складові рефлексії, а саме:

Ситуативна рефлексія, що забезпечує безпосередній самоконтроль поведінки людини в актуальній ситуації, осмислення її елементів, аналіз того, що відбувається. Поведінковими проявами і характеристиками цього виду рефлексії є, зокрема, обмірковування суб'єктом своєї поточної діяльності; те, наскільки часто він звертається до аналізу того, що відбувається; ступінь розгорнутості процесів прийняття рішення; схильність до самоаналізу в конкретних життєвих ситуаціях.

Ретроспективна рефлексія проявляється в схильності до аналізу вже виконаної в минулому діяльності і доконаних подій. У цьому випадку предмети рефлексії – передумови, мотиви і причини події; зміст минулої поведінки, а також її результативні параметри і, в особливості, допущені помилки. Ця рефлексія виражається, зокрема, в тому, як часто і наскільки довго суб'єкт аналізує та оцінює події, що відбулися, чи схильний він взагалі аналізувати минуле і себе в ньому.

Перспективна рефлексія співвідноситься з функцією аналізу майбутньої діяльності, поведінки; плануванням як таким; прогнозуванням ймовірних результатів та ін. Її основні поведінкові характеристики: ретельність планування деталей своєї поведінки, частота звернення до майбутніх подій, орієнтація на майбутнє [1].

За представленими шкалами методики ми отримали такі результати: показники за першою шкалою, що забезпечує безпосередній самоконтроль поведінки людини в актуальній ситуації, осмислення її елементів, аналіз того, що відбувається, здатність суб'єкта до співвіднесення своїх дій з ситуацією і їх координації у відповідності з мінливими умовами і власним станом, показники в першій і другій групі відрізняються значуще ($p \leq 0,01$). Тобто респонденти групи №2 (екстраверти) більш здатні до аналізу ситуації та своїх дій в ній і координації їх відповідно до мінливих умов, на відміну від досліджуваних групи №1 (інтроверти).

Щодо другої шкали, яка показує схильність до аналізу вже виконаної в минулому діяльності, то показники респондентів групи №1 набагато вищі за показники респондентів групи №2. Тобто досліджувані групи №1 (інтраверти) частіше і довше аналізують та оцінюють події, що відбулися, й схильні взагалі аналізувати минуле і себе в ньому. Можна припустити, що це пов'язано з тим, що інтроверт характеризуються тенденцією зв'язувати психічну енергію зі своїм внутрішнім світом, почуттями, думками, приділяє значний інтерес і увагу тому, що відбувається у нього в середині. Найбільше успішно взаємодіє сам із собою у знайомій незмінній обстановці.

Третя шкала, яка вказує на схильність до планування деталей своєї поведінки, частоту звернення до майбутніх подій, орієнтацію на майбутнє, показує нам, що в першій групі (інтроверти) її показники значущо вищі, аніж у другій групі (екстраверти).

Таким чином, за результатами дослідження можна зробити висновок, що ретроспективна та перспективна рефлексія у інтровертів вища ніж у екстравертів. Тобто даний тип особистості (інтроверт) характеризується тим, що

Сучасний стан розвитку екстремальної та кризової психології

часто і довго аналізує та оцінює події, що відбулися, схильний аналізувати минуле і себе в ньому, таким чином більшу частину часу проводить наодинці з собою, аналізуючи минуле та свою роль в ньому, проте це не заважає на ретельність планування деталей своєї поведінки в майбутньому; частота звернення до майбутніх подій, орієнтація на майбутнє також має місце в житті цього типу особистості.

Аналізуючи отримані результати представників групи №2 (екстраверти), необхідно зазначити, що у екстравертованого типу особистості переважає ситуативна рефлексія. Це значить, екстраверт має безпосередній самоконтроль поведінки в актуальній ситуації та робиться в деякій мірі неспокійною, якщо знаходиться на самоті з монотонним одноманітним середовищем, своїми думками та спогадами.

Таким чином, ми встановили, що були виявлені достовірні відмінності між групами за частотою прояву рефлексії ситуативної діяльності та рефлексії майбутньої діяльності. В групі екстравертів переважає високий та середній рівень рефлексії ситуативної діяльності а в групі інтровертів високий та середній рівень рефлексії майбутньої діяльності.

Ми можемо зробити висновок, що здатність до рефлексії сприяє адекватності оцінювання навколишньої ситуації та самого себе та допомагає майбутнім офіцерам-рятівникам адекватно поводитися в непередбачуваних, неочікуваних ситуаціях та дозволяє правильно оцінити умови та прийняти відповідного рішення щодо подальшої діяльності. Розвинена рефлексивність сприяє розвитку особистості в цілому, вона координує всі психічні стани особистості, а тому сприяє збереженню і зміцненню власного психічного здоров'я і, як наслідок, досягнення успіху в професійній діяльності реалізується при відносно невеликих нервово-психічних затратах.

Головним результатом роботи бачиться підтвердження ідеї про те, що рефлексивність сприяє професіоналізації та розвитку особистості. Тому ми пропонуємо практичні рекомендації для розвитку та формування рефлексивності вже на первинних етапах професійного становлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карпов А.В. Психология рефлексивных механизмов деятельности. М.: Институт психологии РАН, 2004. 424 с.
2. Курганов Р.І., Селюкова Т.В. Рефлексія та рефлексивність як психологічні феномени. Особливості видів та типів рефлексії курсантів НУЦЗУ/ Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання: зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. Харків: ХНУВС, 2017. С. 181–183.
3. Селюкова Т.В., Курганов Р.І. Особливості рефлексивності курсантів різних курсів НУЦЗУ. Проблеми екстремальної та кризової психології. Збірник наукових праць. Вип. 21. Харків: НУЦЗУ, 2017. С. 158–171.
4. Трунов Д. Г. Виды рефлексии: феноменологическое обоснование. Вестник Пермского ун-та. Сер. Психология, 2009. Вып. 2(28). С. 47–58.
5. Шаров А. С. Рефлексия в развитии и становлении человека. Ежегодник РПО. Психология в системе наук (междисциплинарные исследования), 2002. Т. 9. Вып. 1. С. 47–49.

б. Щедровицкий Г. П. Рефлексия в деятельности. Вопросы методологии. 1994. № 4. С. 76–121.

УДК 159.95

Селюкова Т.В., ст. викладач кафедри психології діяльності в особливих умовах НУЦЗУ;

Калашник Ю.Є., студентка соціально-психологічного факультету НУЦЗУ

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ АЛЕКСИТИМІЇ ТА ЕМПАТІЇ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Вагомий вплив на всі аспекти життєдіяльності та поведінки людини мають такі якості особистості як алекситимія та емпатія. Алекситимія – особливий стан, який характеризується труднощами в розумінні власних почуттів, неможливістю розрізнати тонкі нюанси своїх переживань і складністю з їх вираженням. Перші дослідження були спрямовані на пошук зв'язку між алекситимією та різними захворюваннями. Так, алекситимічні характеристики були виявлені в осіб, які страждають психосоматичними захворюваннями. У психології особистості алекситимію часто розглядають як явище, пов'язане з малоефективними психологічними захистами. Але останнім часом фокус досліджень змістився в бік вивчення алекситимії в контексті психологічних теорій емоцій, особистості і інтерперсональних взаємодій [1; 4].

Особливе місце у вивченні емоційних механізмів людини займають дослідження емпатії, коли об'єктом емоційної сприйнятливості індивіда стають переживання інших людей. Емпатія означає таке духовне єднання особистості, коли одна людина настільки переймається переживаннями іншого, що тимчасово ототожнюється з ним, як би розчиняється в ньому. Ця емоційна особливість відіграє велику роль у спілкуванні людей, у сприйнятті ними один одного, встановленні взаєморозуміння між ними [3; 5].

Незважаючи на велику кількість теоретичних джерел з проблеми нашого дослідження, більшість питань залишаються відкритими.

Мета нашого дослідження вивчити гендерні особливості алекситимії та емпатії в юнацькому віці. В дослідженні брала участь вибірка випробуваних, що складалась з 80 респондентів (це курсанти та студенти НУЦЗУ), яку ми розподілили за гендерною ознакою і таким чином виділили дві групи досліджуваних: група №1 – юнаки (40 осіб) та група №2 – дівчата (40 осіб).

Існує припущення що дівчата більш емпативні та мають низькі показники алекситимії, а для хлопців характерні низькі показниками емпатії та схильність до алекситимії. Жінки зазвичай краще інтерпретують свої емоції, емоції оточуючих, частіше плачуть й частіше кажуть, що вони засмучені чужими бідами; чутливіші, ніж чоловіки, по невербальним проявам. Прийнято вважати, що справжньому чоловікові слід бути стриманим, приховувати свої почуття. Чоловіки не повинні плакати, тому що вони сильні – подібне можна почути досить часто. Алекситимія починає розвиватися, якщо доросла люди-